

กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
'เทศกาล วู้ว! ฒากาศ' เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง
ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร

The Activity Creation by Organizing a Contemporary Art and Culture
Festival 'Woow! Thakat Festival' to Add Economic Value
in the Wat Nang Nong Community, Wutthakat Road, Bangkok

สุวิวรรธน์ ลิ้มปชัย¹ ขจิตธรรม พาทยกุล² นัทชนาภ มุลโพธิ์³ ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์⁴
Suwiwan Limpachai, Khajittam Phattayakul, Natchanat Moolpho,
Suppakorn Disatapundhu

บทคัดย่อ (Abstract)

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร 2. เพื่อศึกษากระบวนการนำเสนอแนวคิด และการหาแนวทางสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งมาจากการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ครอบครัวศิลปินผู้อยู่อาศัยในชุมชนวัดนางนอง ได้แก่ คณะวงปี่พาทย์กลองยาว คณะกระต๊วแทงเสื่อ ศิลปินช่างหัวสิงโต และศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 20 คน จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์และดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอน เพื่อเป็นการสรุปแนวทางในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าชุมชนวัดนางนอง เป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์อันยาวนาน และปรากฏมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรทรงคุณค่าที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชน ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของบริบททางสังคม ส่งผลให้เกิดการเลือนหายของศิลปะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่คุณค่าของทรัพยากรและวัฒนธรรม

Received: 2021-07-07 Revised: 2021-07-30 Accepted: 2021-07-31

¹ หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Doctor of Fine and Applied Arts Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University. Corresponding Author e-mail: manita.a@nrnu.ac.th

² หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Doctor of Fine and Applied Arts Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

³ หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Doctor of Fine and Applied Arts Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

⁴ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

ยังสามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้ จึงเกิดเป็นกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ‘เทศกาล วู้ว! ฒากาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

คำสำคัญ (Keywords): กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย; การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ; ชุมชนวัดนางนอง

Abstract

The purposes of this research were 1. to study the background of Wat Nang Nong community, Wutthakat Road, Bangkok. 2. to study the conceptual presentation and creative approaches for organizing a contemporary art and culture festival to add the economic value of Wat Nang Nong community, Wutthakat Road, Bangkok. The method used was qualitative research, with data being collected from related document and a 20-person focus group interview in which families of artists in Wat Nang Nong Community who had been practicing Thai traditional orchestra, the traditional role play of Kratua Taeng Suea, the craft of Chinese styled lion heads, and contemporary art works were selected and included. The research then clarified the potential guidelines for organizing a contemporary art and culture festival to add economic value to Wat Nang Nong community, Wutthakat Road, Bangkok. The findings revealed that Wat Nang Nong Community was a long-standing historic area enriched with invaluable cultural attributes which had been valued and maintained within the community. Nevertheless, the current social changes had brought about the gradual disappearance of the arts and crafts which once touched upon the community lives. Despite the changes, the value of cultural resources could still benefit the community through the creative process of organizing the Woow! Thakat Contemporary Art and Culture Festival, with an aim to create economic values within Wat Nang Nong Community, located on Wutthakat Road, in Bangkok.

Keywords: Contemporary Art Creation Process; Economic Value Added; Wat Nang Nong Community

บทนำ (Introduction)

กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นหนึ่งในวิธีสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อให้เกิดความสามารถในด้านการเงิน (Bankability) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนโดยธนาคารโลก (เกรียงพล พัฒนรัฐ, 2562) กล่าวคือ กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นการนำศิลปะร่วมสมัยเข้ามาเป็นเครื่องมือในการออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้และการจ้างงานในชุมชน

อย่างยั่งยืน เมื่อชุมชนมีความสามารถในการเงินและความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็สามารถนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนในชุมชนได้ การจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยก็เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยใช้มรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีต้นทุนทางทรัพยากรที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรบุคคล มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ โดยพื้นที่ชุมชนวัดนางนองอยู่บนเส้นทางของถนนวุฒากาศ นอกจากการคมนาคมทางถนนแล้ว พื้นที่ชุมชนแห่งนี้ยังมีเส้นทางทางสัญจรทางน้ำ โดยมีคลองด่านหรือคลองสนามชัยเป็นคลองสายหลักในการเดินทาง และเป็นคลองสายสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เคยใช้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอดีตอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นทางผ่านของเส้นทางรถไฟสายแม่กลอง ช่วงเส้นทางเดินรถวงเวียนใหญ่-มหาชัย นอกจากเส้นทางถนน คลอง และเส้นทางรถไฟแล้ว พื้นที่ชุมชนแห่งนี้ยังอยู่บนเส้นทางเดินรถไฟฟ้ามหานคร สายสีลม สถานีวุฒากาศอีกด้วย เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สะดวกต่อการคมนาคมทั้ง 4 ช่องทางนี้เองทำให้พื้นที่ชุมชนแห่งนี้จึงเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของผู้คนที่ตั้งรกรากมาอย่างยาวนาน อันเป็นศูนย์รวมทั้ง บ้าน โรงเรียน และวัด โดยปรากฏวัดเก่าแก่ที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร อันแสดงให้เห็นถึงพลวัตของการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ชาวสยามตอบสนองต่ออิทธิพลทางความคิดและรูปแบบทางศิลปะของจีนที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 (กิตติคุณ จันทรไฉ่, 2562) ชุมชนวัดนางนองเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเรื่องเล่าแห่งวิถีชีวิต เป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์อันยาวนาน และปรากฏทุนทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน เข้าไว้ด้วยกันได้อย่างลงตัว ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ประชากร วัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาพื้นที่หรือสังหาริมทรัพย์ที่ไม่สัมพันธ์กับชุมชน ส่งผลให้บางพื้นที่นั้นเสื่อมโทรมลง เกิดการสูญหายของศิลปะในชุมชน ศิลปินเริ่มลดบทบาทและเข้าสู่ภาวะการไม่มีงาน จึงต้องหาอาชีพเสริมอื่น ๆ ที่สามารถนำพาครอบครัวให้เป็นปกติได้ รวมทั้งคนรุ่นใหม่ที่เคยอยู่อาศัยต้องย้ายออกไปทำงานที่อื่นเพื่อความอยู่รอด ทำให้ไม่ก่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ทั้งนี้ คณะทำงานจึงเล็งเห็นว่าควรที่จะได้ศึกษา สำรวจพื้นที่ และวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อการพัฒนาชุมชนวัดนางนองด้วยศิลปะ เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ศิลปินและผู้คนในชุมชนได้เชื่อมโยงถึงกัน ทำให้เกิดการพัฒนางาน กระบวนการคิด วิเคราะห์ เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสังคม รวมทั้งให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในชุมชนของตน และทำให้คนนอกชุมชน นักท่องเที่ยว ผู้สนใจ สร้างพลวัตเชิงบวกให้แก่ชุมชน และส่งผลให้เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งจากภายในซึ่งเป็นหัวใจของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษากระบวนการนำเสนอแนวคิดและการหาแนวทางสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัด

เทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ‘เทศกาล วู้! ฅมกาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร ออกแบบให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยครอบครัวศิลปินผู้อยู่อาศัยในชุมชนวัดนางนอง ได้แก่ คณะวงปี่พาทย์กลองยาว คณะกระต๊วแทงเสื่อ ศิลปินช่างหัวสิงโต และศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่ จำนวน 20 คน ซึ่งมาจากการเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 1) กลุ่มเจนเนอเรชั่นบี (Baby Boomers Generation) ช่วงอายุระหว่าง 54-72 ปี จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยเดิม และมีประสบการณ์ทำงานสร้างสรรค์ในชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน 2) กลุ่มเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์ (Generation X) ช่วงอายุระหว่าง 38-53 ปี จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นกลุ่มวัยทำงานที่ เป็นผู้เชี่ยวชาญและเป็นผู้กำลังสำคัญของชุมชน 3) กลุ่มเจนเนอเรชั่นวาย (Generation Y หรือ Millennials) ช่วงอายุระหว่าง 21-37 ปี จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหา และเป็นผู้กำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ และ 4) กลุ่มเจนเนอเรชั่นซี (Generation Z) ช่วงอายุไม่เกิน 20 ปี จำนวน 3 คน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียน และเป็นบุตรหลานของครอบครัวศิลปินช่างในชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การสังเกตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจในพื้นที่

2.2 การสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามปลายเปิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะทำงานได้ดำเนินการค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่จริง เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้คนที่อยู่ในชุมชนวัดนางนอง และสืบค้นข้อมูลทุติยภูมิจากบทความ งานวิจัย วรรณกรรม และข้อมูลจากเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดเป้าหมายของกิจกรรม ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการลงพื้นที่เพื่อสำรวจและสัมภาษณ์ผู้คนที่อยู่ในชุมชน เพื่อศึกษาโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ในชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปะที่ปรากฏในพื้นที่ รวมถึงวิถีชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้คนที่อยู่ในชุมชน

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยอ้างอิงจากแนวคิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) เพื่อศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และความท้าทายของพื้นที่ ในการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลในด้านการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยอ้างอิงจากทฤษฎีการเพิ่มมูลค่า 3 ระดับ (3 Level of Values) ในแนวคิด Values-Added in Artistic Interventions โดย Ariane Berthoin Antal เพื่อสรุปความเป็นไปได้และประเมินศักยภาพของชุมชน ในการใช้ศิลปะเพื่อพัฒนาชุมชน รวมถึงวิเคราะห์รูปแบบ ระยะเวลาการจัดกิจกรรม และความยั่งยืนของการจัดกิจกรรมครั้งต่อไปในอนาคต

ผลการวิจัย (Research Results)

ผลการวิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ‘เทศกาล วู้ว! ฒากาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษากระบวนการนำเสนอแนวคิดและการหาแนวทางสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ โดยคณะทำงานสามารถสรุปผลโดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 1 การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 และมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีนเข้าไว้ด้วยกันอย่างมากมาย อันจะพบได้จากสถาปัตยกรรมภายในวัดที่สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร ที่เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดประจำของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือวัดหน้าราชวรวิหาร และวัดนางนองวรวิหาร เป็นต้น

ภาพที่ 1 แผ่นพ่อเสือรัชกาลที่ 3

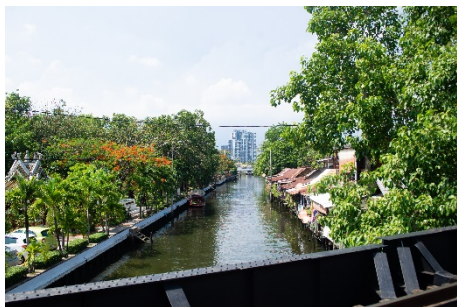
สถานที่ที่เคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

ณ บริเวณวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

ภาพที่ 2 สถาปัตยกรรมผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน ณ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

นอกจากสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์แล้ว ชุมชนแห่งนี้ยังเป็นศูนย์รวมของครอบครัวศิลปินช่าง อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงวัฒนธรรมไทย-จีน ได้แก่ การละเล่น กระตั้วแทงเสือ ศิลปินเซตหัวสิงโต คณะวงปี่พาทย์กลองยาว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชุมชนริมแม่น้ำอันเก่าแก่ที่เรียกว่า ชุมชนหน้าแพ ซึ่งอยู่บริเวณริมคลองด่าน หรือคลองสนามชัย ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งวิถีชีวิตริมน้ำที่เคยเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมในอดีต จากการสัมภาษณ์ดร.ศราวุฒิ ปิ่นทอง ทราบว่า “ในอดีตคลองในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นทางแห่เรือรบ เกิดเป็นชุมชนท่าแพที่เป็นชุมชนทางน้ำ แต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นแพอีกต่อไป และได้ถูกยกขึ้นบก จึงเกิดเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ใช้คลองเป็นการคมนาคมขนส่งหลัก ต่อมาจึงถูกเปลี่ยนเป็นการตัดถนนวุฒากาศ ซึ่งบ้านหลังแรกเป็นบ้านหลวงเซต วุฒากาศ ปัจจุบันยังคงเป็นที่อยู่อาศัยของเครือญาติของหลวงเซต ถนนเส้นนี้ขนานไปกับคลองตัดผ่านย่านชุมชน ทำให้วิถีชีวิตเดิมที่เป็นชุมชนริมน้ำกลายเป็นชุมชนบก หลังบ้านกลายเป็นหน้าบ้าน หน้าบ้านกลายเป็นหลังบ้าน การก่อสร้างก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยการคมนาคมแบบใหม่ พัฒนาเรื่อยมาจนมีรถไฟฟ้าและโครงข่ายถนน มีคอนโดและอาคารสูง จึงได้มีคนรุ่นใหม่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัย”

ภาพที่ 3 - 4 ชุมชนหน้าแพ ริมคลองด่าน หรือคลองสนามชัย

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนวัดนางนองกำลังเลือนหายไป เนื่องจากการเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน และการเติบโตของสังคมเมือง ทำให้ผู้คนในชุมชนต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ชุมชนในอดีต จึงเป็นเหตุให้มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนค่อย ๆ เลือนหายไปตามกาลเวลาแม้ว่าผู้คนในชุมชนจะไม่ได้ปรารถนาให้เป็นเช่นนั้นก็ตาม งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดขอบเขตการออกแบบกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชนวัดนางนองครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 4 แห่ง ได้แก่ 1) วัดนางนองวรวิหาร 2) ชุมชนหน้าแพ 3) วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร และ 4) วัดหนังราชวรวิหาร เพื่อออกแบบกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

‘เทศกาล วู้ว! ฅากาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

จากการลงพื้นที่เพื่อสำรวจทุนทางวัฒนธรรมและข้อมูลแวดล้อม คณะทำงานได้กำหนดกระบวนการในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ออกเป็น 2 หัวข้อ คือ 2.1 แนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดงานเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย 2.2 กระบวนการในการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

2.1 แนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดงานเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

2.1.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง

จุดแข็ง (Strengths): มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีนเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ 1) ศิลปะการแสดงกระต๊วแทงเสือ 2) คณะเซ็ดหัวสิงโต 3) คณะวงปี่พาทย์ 4) ศิลปินช่างฝีมือ

จุดอ่อน (Weaknesses): ไม่มีผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

โอกาส (Opportunities): การจัดงานเทศกาลประจำปีที่รวบรวมศิลปะการแสดงอันเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างโอกาสให้คนภายนอกได้มาท่องเที่ยว และเพื่อให้ศิลปินในชุมชนมีโอกาสดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน

อุปสรรค (Threats): ศิลปินในชุมชนไม่มีโอกาสได้แสดงผลงานให้คนภายนอกได้รู้จัก และบุคคลภายนอกไม่รู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง ทำให้ไม่มีผู้ว่าจ้างศิลปินในชุมชน

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) พบว่า พื้นที่ชุมชนวัดนางนองมีจุดแข็งคือมรดกทางวัฒนธรรมประเภทศิลปะการแสดง อันผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีนเข้าไว้ด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้จุดอ่อนของชุมชนคือไม่มีผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน ดังนั้นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมคือการจัดการกิจกรรมเพื่อนำเสนอศิลปะการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน และเพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก โดยอุปสรรคที่ได้พบเกิดจากการที่ศิลปินในชุมชนไม่มีโอกาสและไม่มีพื้นที่ให้แสดงผลงานให้ประจักษ์แก่บุคคลภายนอก และบุคคลภายนอกก็ไม่ทราบว่าพื้นที่ชุมชนแห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง ทำให้ไม่มีผู้ว่าจ้างศิลปินในชุมชนเช่นเดียวกัน

2.1.2 การเพิ่มมูลค่า 3 ระดับ (3 Level of Values) ในแนวคิด Values-Added in Artistic Interventions โดย Ariane Berthoin Antal สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1: ระดับปัจเจกบุคคล คือการมองเห็นจุดแข็งของอัตลักษณ์ชุมชน อันเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนวัดนางนองแตกต่างจากชุมชนอื่น นั่นก็คือการที่ชุมชนมีมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบของ

ศิลปะการแสดงอันผาดโผน และตื่นตาตื่นใจ ได้แก่ การละเล่นกระต๊วงแทงเสือ การเชิดหัวสิงโต พร้อมกับคณะวงปี่พาทย์กลองยาว เป็นต้น

ระดับที่ 2: การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ เป็นการสร้างมูลค่าด้วยการออกแบบกิจกรรมให้มีการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน หรือให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม โดยวิธีการออกแบบกิจกรรมในครั้งนี้อาจเชื่อมโยงแต่ละครอบครัวศิลปินช่างในชุมชนให้ได้มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และสร้างเครือข่ายศิลปินในชุมชนที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคตได้

ระดับที่ 3: การใช้กิจกรรมเข้าไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน การออกแบบกิจกรรมที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการนำมรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชุมชนมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างจุดแข็งของชุมชนวัดนางนอง ได้แก่ การใช้การกำหนดทิศทางศิลปะ (Artistic Direction) เพื่อปรับภาพลักษณ์ศิลปะในชุมชนให้มีความร่วมสมัย และสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่เป็นภาพจำให้แก่บุคคลภายนอก

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์ผ่าน 2 แนวคิดหลัก คณะทำงานจึงได้ข้อเสนอกิจกรรมเป็นไปในรูปแบบการจัดงานเทศกาล วู้ว! ฒากาศ (Woow! Thakat Festival) ซึ่งเลือกใช้ชื่อของถนนวุฒากาศมาปรับเป็นชื่อนิทรรศการเพื่อสร้างความรับรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ เทศกาลกำหนดจัดปีละ 1 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน ช่วงเดือนพฤศจิกายน โดยกิจกรรมประกอบด้วย ขบวนพาเหรดศิลปะการแสดงต่างๆ ในชุมชนวุฒากาศ อาทิ กระต๊วงแทงเสือ กลองยาว และเชิดสิงโต โดยเริ่มเส้นทางการเดินจากวัดนางนองวรวิหาร ผ่านชุมชนหน้าแพ ไปยังวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร และสิ้นสุดที่วัดหนึ่งราชวรวิหาร ซึ่งบริเวณวัดหนึ่งราชวรวิหารสามารถจัดพื้นที่เป็นการแสดงมหรสพได้ อนึ่ง นอกจากการจัดกิจกรรมการแสดงแล้ว ในเส้นทางการเดินพาเหรดสามารถจัดจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มได้ ดังนี้ 1) บริเวณวัดนางนองวรวิหาร 2) บริเวณชุดชมหน้าแพโดยจัดเป็นรูปแบบตลาดน้ำ 3) บริเวณวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร และ 4) บริเวณวัดหนึ่งราชวรวิหาร

เมื่อนำข้อมูลมาพิจารณากับทฤษฎีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ในกระบวนการพัฒนาแล้ว คณะทำงานจำเป็นต้องกำหนด Artistic Direction และนำทฤษฎีการเพิ่มมูลค่า มาใช้ในการออกแบบกิจกรรม เพื่อนำอัตลักษณ์ชุมชนมาปรับให้มีความร่วมสมัยเพื่อเพิ่มความแตกต่างและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยคณะทำงานทำงานร่วมกับศิลปินในชุมชนเพื่อดึงอัตลักษณ์ชุมชนออกมาได้มากที่สุด ได้แก่ ศิลปินร่วมสมัย TRK (นายธีระยุทธ พิซเพ็ญ) โดยศิลปะแขนงที่คณะทำงานเลือกนำมาใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบ ได้แก่

1. ศิลปะการแสดงกระต๊วงแทงเสือ โดยเลือกใช้วิธีการออกแบบท่าเต้นที่ผสมผสานการเต้น Hip Hop Breakdance
2. ดนตรี โดยเลือกใช้วิธีการออกแบบเสียงดนตรีปี่พาทย์ที่ผสมผสานกับแนวดนตรีที่เป็นที่คุ้นเคยในปัจจุบัน อาทิ อิเล็กทรอนิกส์แดนซ์ ดิสโก้ เป็นต้น
3. พัตราภรณ์ โดยเลือกใช้วิธีการออกแบบเครื่องแต่งกายของการแสดงกระต๊วงแทงเสือ ที่ผสมผสานแฟชั่น Street Wear

4. การออกแบบอัตลักษณ์เทศกาล โดยเลือกใช้การออกแบบตราสัญลักษณ์และ Corporate Identity ที่ผสมผสานศิลปวัฒนธรรมไทยและจีน

ภาพที่ 5 การออกแบบตราสัญลักษณ์เทศกาล วู้ว! ฒากาศ

การประชาสัมพันธ์เทศกาล จะดำเนินการทั้งผ่านช่องทาง Social Media อาทิ เว็บไซต์ เทศกาล Facebook และ Instagram และช่องทาง offline อาทิ แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ในรถสาธารณะ ในเส้นทางที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ในการศึกษา เรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ‘เทศกาล วู้ว! ฒากาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาในส่วนของประวัติความเป็นมา และกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัด กรุงเทพมหานคร มีการนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนวัดนางนองเป็นพื้นที่ชุมชนเก่าแก่ เป็นศูนย์รวมของมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเพณีศิลปะการแสดง ครอบครัวยุคใหม่ที่สืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังมีชุมชนริมแม่น้ำอันเก่าแก่ที่เรียกว่า ชุมชนหน้าแพ ซึ่งอยู่บริเวณริมคลองด่าน หรือคลองสนามชัย ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งวิถีชีวิตริมน้ำที่เคยเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมในอดีต การที่องค์ประกอบทางกายภาพของเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนวัดนางนองกำลังเลือนหายไปตามกาลเวลา ผู้คนในชุมชนต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ชุมชนในอดีต แม้ว่าผู้คนในชุมชนจะไม่ได้ปรารถนาให้เป็นเช่นนั้นก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับ ญัตติ จุลพรหม (2549 : 1) ที่กล่าวว่า ชุมชนวัดนางนอง มีความเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากตั้งอยู่ต่อเนื่องกับศูนย์กลางคมนาคม ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ หากชุมชนขาดความตระหนักต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตนอาจทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเสียหายจนกระทั่งสูญหายไป หรือทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนขาดเอกลักษณ์ไป

2. จากการศึกษากระบวนการนำเสนอแนวคิดและการหาแนวทางสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร พบว่าพื้นที่ชุมชนวัดนางนองมีจุดแข็งคือ ยังคงปรากฏมรดกทางวัฒนธรรมประเภทศิลปการแสดงอยู่ ยังคงสร้างเครือข่ายศิลปินในชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถทำให้เกิดการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนได้ โดยการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่และคนชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม โดยวิธีการออกแบบกิจกรรมในครั้งนี้เองสามารถเชื่อมโยงแต่ละครอบครัวศิลปินช่างในชุมชนให้ได้มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ดาริกา โพธิ์รุกข์ (2563 : 45) ที่กล่าวว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชน รวมถึงสร้างความตระหนักและสำนึกรักให้กับคนในชุมชนในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีอันดีงาม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น และเกิดความตระหนักและความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในการร่วมอนุรักษ์และปกป้องมรดกประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งคณะทำงานได้กำหนด Artistic Direction และนำทฤษฎี Value Added มาใช้ในการออกแบบกิจกรรม เพื่อทำให้พื้นที่ในชุมชนวัดนางนองสามารถนำมาพัฒนาสร้างสรรค์ ผ่านการจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และทำให้คนในชุมชนวัดนางนองสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมในการจัดเทศกาลศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ‘เทศกาล วู้! ฒากาศ’ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนวัดนางนอง ถนนวุฒากาศ กรุงเทพมหานคร มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้ชุมชนแต่ละแห่งได้มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภาพถ่ายในอดีตของชุมชน เพื่อจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เยาวชน ตลอดจนนักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อวัฒนธรรมของชุมชน
2. ควรสนับสนุนให้โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ได้มีการจัดการเรียนการสอนโดยให้มุ่งเน้นในเรื่องของวัฒนธรรมชุมชน อาจให้ปราชญ์ชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ให้เด็กนักเรียน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน
3. ควรศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชนวัดนางนอง

เอกสารอ้างอิง (References)

- กิตติคุณ จันทรแย้ม. (2562). ความหมายเชิงสัญลักษณ์และวัฒนธรรมของภาพเครื่องเรือนจีน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ ๓ ในจิตรกรรมวัดราชโอรสารามฯ. *วารสารวิชาการประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 34 (1), C1-C25

- เกรียงพล พัฒนรัฐ. (2562). การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน: ความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิเทศกรรมกับบริบทของการพัฒนา. *วารสารวิชาการ วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สถาบันรัฐธรรมนุญศึกษา สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ*. 21(61), 1-11
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2562). *กรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองและชนบท: "RUUR Models: Dr. Dan Rural and Urban Development Models"*. สืบค้น 27 พฤษภาคม 2564, จาก <http://drdancando.com/>
- ณัฏฐา จุลพรหมและคณะ. (2549). *การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ปรับปรุงฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนย่านวัดราชโอรส วัดนางนอง และวัดหนึ่ง*. รายงานผลการวิจัย. ม.ป.ท.: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ดาริกา โพธิ์รุกข์. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านเขว ตำบลเขว อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 39 (3), 42-45
- ธีระยุทธ พิษเพ็ญ. (2564, 2 พฤษภาคม). ศิลปินอิสระ [บทสัมภาษณ์].
- ปรัชญา คัมภีรานนท์ และศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์. (2561). มานุษยวิทยาการออกแบบ: การค้นหาและพัฒนาหลักการออกแบบเพื่อสังคม. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 38 (6), 88-110
- ศราวดี ปิ่นทอง. (2564, 26 กรกฎาคม). อาจารย์ประจำหลักสูตรดุริยางค์บัณฑิต สาขาศิลปการออกแบบเชิงวัฒนธรรม คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. [บทสัมภาษณ์].
- สมฤดี กฤตเมธากุล. (2555). การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดนาครุข เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 14 (1), 32-40.
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2550). การออกแบบชุมชนเมืองที่น่าอยู่ และยั่งยืน: ทฤษฎีและ ประสบการณ์. *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 22(2007), 111-142.
- Berthoin Antal, A. (2009). *Research Framework for Evaluating the Effects of Artistic Interventions in Organizations*. Gothenburg, Sweden: TILLT Europe

